

Sygn. akt III CZP 2/14

POSTANOWIENIE
składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego

Dnia 27 czerwca 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Tadeusz Ereciński (przewodniczący)

SSN Jacek Gudowski

SSN Iwona Koper (sprawozdawca)

SSN Anna Owczarek

SSN Tadeusz Wiśniewski

SSN Mirosława Wysocka

SSN Dariusz Zawistowski

na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 27 czerwca 2014 r.,
przy udziale Rzecznika Ubezpieczonych Aleksandry Wiktorow
oraz prokuratora Prokuratury Generalnej Wojciecha Kasztelana,
na skutek zagadnienia prawnego przedstawionego
przez Rzecznika Ubezpieczonych
we wniosku z dnia 2 stycznia 2014 r., RU/1/14/TML,

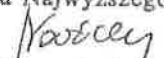
"Czy osobie najbliższej przysługuje z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę wynikającą z naruszenia jej dobra osobistego w postaci szczególnej więzi emocjonalnej ze zmarłym, nawet gdy śmierć nastąpiła przed dniem 3 sierpnia 2008 r.?"

odmawia podjęcia uchwały.

Na oryginalne właściwe podpisy

Za zgodność

Kierownik Sekretariatu
Wydziału III Izby Cywilnej
Sądu Najwyższego

Bożena Nowicka

UZASADNIENIE

Rzecznik Ubezpieczonych wystąpił na podstawie art. 60 § 2 ustawy o Sądzie Najwyższym (jedn. tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 499 ze zm.) z wnioskiem o podjęcie uchwały rozstrzygającej rozbieżności w wykładni art. 448 w zw. z art. 23 i 24 k.c., art. 34 ust. 1 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym, Polskim Biurze Komunikacyjnym (jedn. tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 293) oraz § 10 rozporządzeń Ministra Finansów w sprawie ogólnych warunków ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów z dnia 24 marca 2000 r. (Dz.U. Nr 26, poz. 310) i z dnia 9 grudnia 1992 r. (Dz.U. Nr 96, poz. 475).

Wskazał na występujące w orzecznictwie sądów powszechnych rozbieżności dotyczące wykładni i stosowania art. 448 k.c. w odniesieniu do żądania przez osoby bliskie osoby zmarłej na skutek wypadku komunikacyjnego zadośćuczynienia od sprawcy wypadku (ubezpieczyciela). Podkreślił doniosłość przedstawionego zagadnienia zarówno dla osób bliskich ofiar tragicznych wypadków komunikacyjnych, jak i funkcjonowania rynku ubezpieczeń, z jednej bowiem strony większość bliskich takich ofiar wciąż ma możliwość wystąpienia z roszczeniami, których termin przedawnienia z reguły wynosi 20 lat (art. 442 § 2 k.c. oraz art. 442¹ § 2 k.c.), z drugiej zaś ubezpieczyciele, wyliczając składkę należną z tytułu ubezpieczenia, nie uwzględniali ryzyka obejmującego zapłatę zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej.

Rzecznik Ubezpieczonych podkreślił znaczenie dotychczasowych uchwał Sądu Najwyższego dotyczących przedstawionego zagadnienia, a zwłaszcza uchwał z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10 (OSNC-ZD 2011, nr B, poz. 42), z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11 (OSNC 2012, nr 1, poz. 10), z dnia 7 listopada 2012 r., III CZP 67/12 (OSNC 2013, nr 4, poz. 45) oraz z dnia 20 grudnia 2012 r., III CZP 93/12 (OSNC 2013, nr 7-8, poz. 84.), z których wynika, że osobom najbliższym zmarłego w wypadku komunikacyjnym może przysługiwać roszczenie o zadośćuczynienie od sprawcy wypadku na podstawie art. 448 k.c.

Jednocześnie jednak podniósł, że objęcie ryzyka wypłaty tego zadośćuczynienia ochroną ubezpieczeniową, z której korzysta sprawca wypadku, powoduje przeniesienie ciężaru ekonomicznego tego świadczenia na ubezpieczycieli.

Mimo jednolitego stanowiska w orzecznictwie Sądu Najwyższego we wskazanym wyżej zakresie, Rzecznik Ubezpieczonych dostrzegł, że zarówno w praktyce niektórych ubezpieczycieli, którzy odmawiają wypłaty bliskim ofiar wypadków komunikacyjnych wypłaty zadośćuczynienia, jak i w orzecznictwie sądów powszechnych, stanowisko Sądu Najwyższego nie jest respektowane.

Zauważył ponadto brak spójności między orzeczeniami Sądu Najwyższego, które chociaż zgodne co do konkluzji, różnią się co do istotnych szczegółów. W dalszym ciągu budzi wątpliwości, czy osoby najbliższe zmarłego są bezpośrednio czy pośrednio poszkodowane. Ma to znaczenie jurydyczne wobec bronionej przez część doktryny tezy, że prawo polskie dopuszcza kompensatę szkody poniesionej wyłącznie przez bezpośrednio poszkodowanych. Możliwe jest więc przyjęcie, że bezpośrednio poszkodowana jest wyłącznie ta osoba, która w wyniku wypadku komunikacyjnego poniosła śmierć, a pozostałe osoby są poszkodowane pośrednio, gdyż przyczyną ich szkody nie jest działanie sprawcy wypadku, lecz śmierć bezpośrednio poszkodowanego (por.np.: uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 29 stycznia 1957 r., I CO 37/56, OSNC 1958 nr 1, poz. 2 oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 lutego 2008 r., II CSK 459/07, nie publ.). Zdaniem Rzecznika można jednak również bronić tezy, że konkretne działanie może być źródłem różnego rodzaju szkód poniesionych przez różne osoby. Z tej perspektywy spowodowanie wypadku drogowego skutkuje naruszeniem różnych dóbr osobistych różnych osób; życia w odniesieniu do osoby zmarłej wskutek wypadku, oraz innych dóbr w odniesieniu do osób jej bliskich. Osoby bliskie zatem, tak samo jak osoba zmarła w wypadku, byłyby bezpośrednio poszkodowane (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 10, z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10, OSNC-ZD 2011, nr B, poz. 42 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2010 r., IV CSK 307/09, OSNC-ZD 2010, nr C, poz. 91, z dnia 10 listopada 2010 r., II CSK 248/10, OSNC-ZD 2011, nr B, poz. 44, z dnia 11 maja 2011 r., I CSK

621/10, nie publ., z dnia 25 maja 2011 r., II CSK 537/10, nie publ. oraz z dnia 15 marca 2012 r., I CSK 314/11, „Izba Cywilna” 2013, nr 6, s. 37).

Nie jest również jasne, zdaniem Rzecznika Ubezpieczonych, na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych, jakie dobro osobiste osób najbliższych zmarłego w wypadku komunikacyjnym zostaje przez sprawcę tego wypadku naruszone.

Nierozstrzygnięta pozostaje w ocenie Rzecznika Ubezpieczonych kwestia, jaki jest zakres podmiotowy art. 448 k.c.; czy jest on tożsamy z art. 446 § 4 k.c., a więc czy roszczenie o zadośćuczynienie przewidziane w art. 448 k.c. przysługuje wyłącznie najbliższym członkom rodziny, czy też także osobom najbliższym, ale niebędącym członkami rodziny zmarłego.

Budzi wątpliwości, zdaniem Rzecznika Ubezpieczonych, czy roszczenie o zapłatę zadośćuczynienia przysługuje osobom bliskim bezpośrednio poszkodowanego tylko wtedy, gdy skutek tego wypadku poniósł on śmierć, czy też wtedy, gdy doznał poważnego uszczerbku na zdrowiu, jak też w której chwili należy oceniać wysokość krzywdy doznanej przez bliskiego osoby zmarłej wskutek wypadku komunikacyjnego. Ponadto nie jest jasne, czy najbliżsi członkowie rodziny zmarłego muszą i wykazywać w postępowaniu dowodowym rzeczywisty charakter krzywdy oraz w jaki sposób mają to czynić. Nie ma także jasności odnośnie do tego, czy na wysokość należnego zadośćuczynienia przewidzianego w art. 448 k.c. ma wpływ wysokość odszkodowania zasądzonego na podstawie art. 446 § 3 k.c. W końcu, w związku z wprowadzeniem do systemu prawnego wyraźnej podstawy do żądania zadośćuczynienia w razie śmierci osoby bliskiej w art. 446 § 4 k.c., wątpliwa pozostaje relacja tego roszczenia względem roszczenia z art. 448 k.c. Wyjaśnienia wymaga więc, czy po dniu 3 sierpnia 2008 r. osoby najbliższe mogą dochodzić wyłącznie roszczenia przewidzianego w art. 446 § 4 k.c., czy również roszczenia wynikającego z art. 448 k.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Podjęcie uchwały przez powiększony skład Sądu Najwyższego jest dopuszczalne tylko w razie ziszczenia się przesłanek wynikających z art. 60 ustawy o Sądzie Najwyższym. W pierwszej kolejności zachodzi więc potrzeba

ustalenia, czy sformułowane przez Rzecznika Ubezpieczonych zagadnienie prawne spełnia te przesłanki i może być przedmiotem uchwały (por. np. postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2006 r., III CZP 91/05, nie publ., z dnia 20 maja 2005 r., III CZP 25/05, OSP 2006, nr 11, poz. 124, z dnia 23 kwietnia 2008 r., III CZP 34/08, nie publ. z dnia 25 czerwca 2008 r., III CZP 46/08, nie publ., z dnia 19 sierpnia 2009 r., III CZP 48/09, OSNC-ZD 2010, nr B, poz. 53, oraz z dnia 27 maja 2010 r., III CZP 25/10, nie publ.).

W art. 60 ust. 1 ustawy o Sądzie Najwyższym przewidziano tylko jedną przesłankę uzasadniającą podjęcie uchwały na wniosek złożony przez uprawniony podmiot; stanowi ją rozbieżność w wykładni prawa ujawniona w orzecznictwie sądów powszechnych, sądów wojskowych lub Sądu Najwyższego. Podjęcie uchwały jest więc uwarunkowane orzecznictwem, z którego wynika rozbieżność w wykładni prawa, przy czym nie jest konieczne by było to orzecznictwo Sądu Najwyższego. Restrykcyjne, wąskie ujęcie przesłanki pozwalającej Sądowi Najwyższemu na podejmowanie uchwał abstrakcyjnych jest spójne z funkcją, jaką w systemie prawa mają pełnić takie uchwały, polegającą na ujednoczeniu orzecznictwa. Odpowiada ono także ustrojowym zadaniom Sądu Najwyższego (art. 183 ust. 1 Konstytucji oraz art. 1 pkt 1 ustawy o Sądzie Najwyższym).

Dla dopuszczalności podjęcia uchwały przez Sąd Najwyższy, na skutek wniosku przedstawionego na podstawie art. 60 ustawy o Sądzie Najwyższym, bez znaczenia jest występowanie rozbieżnych poglądów w doktrynie. Rozbieżność, jako przesłanka podjęcia uchwały nie dotyczy także praktyki zakładów ubezpieczeń. Ze względu na cywilny charakter stosunków prawnych wynikających z ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, powinna ona odpowiadać wykładni prawa kształtowanej orzeczeniami sądów (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 lutego 2006 r., III CZP 91/05).

Na organie występującym o podjęcie uchwały przez Sąd Najwyższy spoczywa ciężar wykazania okoliczności uzasadniających podjęcie takiej uchwały. Wnosząc o podjęcie uchwały abstrakcyjnej uprawniony organ powinien wykazać istnienie rozbieżności w orzecznictwie przez wskazanie prawomocnych wyroków, w których rozstrzygnięcie zostało oparte na odmiennej wykładni prawa, a nie tylko

rozbieżności w ich stosowaniu, której przyczyną mogą być odmienne ustalenia podstawy faktycznej.

Przedstawione Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia zagadnienie prawne obejmuje w istocie cztery sformułowane w uzasadnieniu wniosku, odrębne, lecz powiązane ze sobą, problemy prawne. Dotyczą one dopuszczalności żądania zapłaty zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej, gdy do śmierci osoby bliskiej, a przez to do naruszenia dobra osobistego dochodzącego zapłaty zadośćuczynienia doszło przed wejściem w życie art. 446 § 4 k.c., a także objęcia ochroną wynikającą z obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej kierujących pojazdami mechanicznymi obowiązku wypłaty zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej, jeżeli doszło do niej na skutek wypadku komunikacyjnego, co w konsekwencji skutkowałoby powinnością zapłaty zadośćuczynienia przez ubezpieczyciela. Chodzi także o wyznaczenie zakresu podmiotowego odpowiedzialności powstającej w związku ze śmiercią osoby bliskiej, tj. określenia podmiotów uprawnionych do domagania się wypłaty zadośćuczynienia, jeśli śmierć nastąpiła przed wejściem w życie art. 446 § 4 k.c. oraz o określenie rodzaju dobra osobistego chronionego przez prawo, którego naruszenie uzasadnia żądanie zapłaty zadośćuczynienia w razie śmierci osoby bliskiej; czy tym dobrem są wyłącznie więzi emocjonalne ze zmarłym, czy też niezbędne są ponadto więzi rodzinne.

Ustawą z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2008 r., Nr 116, poz. 731) do art. 446 dodano § 4, zgodnie z którym sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę wynikającą ze śmierci bliskiej osoby, nie uregulowano jednak stosowania tego przepisu do stanów faktycznych istniejących przed dniem wejścia tej ustawy w życie. Z ogólnej zasady prawa intertemporalnego cywilnego wyrażonej w art. XXVI ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Przepisy wprowadzające Kodeks Cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 94 ze zm.) wynika, że do stosunków prawnych powstałych przed wejściem w życie ustawy nowej stosuje się ustawę dawną. W kontekście analizowanego zagadnienia oznacza to, że art. 446 § 4 k.c. działa jedynie *pro futuro*, a zatem nie można na jego podstawie dochodzić zadośćuczynienia za

krzywdę powstałą przed wejściem w życie tego przepisu, tj. przed dniem 3 sierpnia 2008 r.

Powstało wywołujące kontrowersje w judykaturze i doktrynie zagadnienie, czy w razie popełnienia czynu niedozwolonego prowadzącego do śmierci człowieka, najbliższym członkom rodziny zmarłego przysługuje roszczenie o zadośćuczynienie w związku z doznaną przez nich krzywdą, także wtedy, gdy jeżeli delikt popełniono przed dniem 3 sierpnia 2008 r. Zagadnienie to zostało rozstrzygnięte uchwałą Sądu Najwyższego z 22 października 2010 r., III CZP 76/10, w której przyjęto, że najbliższemu członkowi rodziny zmarłego przysługuje na podstawie art. 448 w związku z art. 24 § 1 k.c. zadośćuczynienie pieniężne za doznaną przed 3 sierpnia 2008 r. krzywdę, w następstwie naruszenia deliktem dobra osobistego, w postaci szczególnej więzi rodzinnej łączącej ją ze zmarłym. Sąd Najwyższy wskazał, że wprowadzenie art. 446 § 4 k.c. jest nie tylko wyrazem woli ustawodawcy potwierdzenia dopuszczalności dochodzenia zadośćuczynienia na gruncie przepisów obowiązujących przed wprowadzeniem tego przepisu, ale także dokonania zmiany w ogólnej regule wynikającej z art. 448 k.c. przez zwężenie kręgu osób uprawnionych do zadośćuczynienia. Gdyby nie wprowadzono art. 446 § 4 k.c. roszczenia tego mógłby dochodzić każdy, a nie tylko najbliższy członek rodziny. Uchwała spotkała się w doktrynie zarówno z aprobatą jak i z krytyką, ale zainicjowany w niej kierunek wykładni znalazł kontynuację w późniejszych orzeczeniach Sądu Najwyższego (por.np. wyroki z dnia 10 listopada 2010 r., II CSK 248/10 i z dnia 11 maja 2011 r., I CSK 621/10).

Wydanie uchwały z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10, nie usunęło rozbieżność w orzecznictwie sądów powszechnych. Uchwałą zanegowała w praktyce część ubezpieczycieli odmawiająca wypłaty zadośćuczynienia członkom rodziny osób zmarłych w następstwie wypadków komunikacyjnych, w związku z czym doszło do podjęcia przez Sąd Najwyższy uchwały z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11, podtrzymującej stanowisko zajęte uprzednio. W tej uchwale Sąd Najwyższy wskazał dodatkowo, że dla domagania się zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej na podstawie art. 448 k.c. nie wystarczy wykazanie istnienia formalnych więzi rodzinnych ze zmarłym, lecz potrzebne jest także istnienie więzi emocjonalnych między zmarłym i dochodzącym zapłaty zadośćuczynienia.

W konsekwencji uznał, że powód dochodzący roszczenia o zadośćuczynienie na podstawie art. 448 k.c. jest bezpośrednio poszkodowany i musi udowodnić istnienie tak rozumianego dobra osobistego. Jeden czyn niedozwolony może wyrządzać różne szkody u różnych osób; w tym przypadku krzywdą uczynioną zmarłemu jest pozbawienie go życia, natomiast krzywdą wyrządzoną jego bliskim jest naruszenie ich dobra osobistego w postaci zerwania więzi emocjonalnej, szczególnie silnej w relacjach rodzinnych. W wymienionej uchwale Sąd Najwyższy podzielił pogląd dotyczący różnicy między art. 448 i art. 446 § 4 k.c. w zakresie ciężaru dowodu, jaki powód musi ponieść dla wykazania swojego roszczenia, art. 446 § 4 k.c. nie wymaga bowiem od dochodzącego zadośćuczynienia wykazywania jakichkolwiek innych przesłanek niż w nim wymienione. W razie skorzystania z tej podstawy dochodzenia roszczenia, na powodzie - zgodnie z art. 6 k.c. - spoczywa ciężar wykazania istnienia między nim a zmarłym stosunku prawnorodzinnego, więzi emocjonalnej (uczuciowej) oraz rodzaju i rozmiaru krzywdy doznanej na skutek śmierci bliskiego.

Orzecznictwo Sądu Najwyższego z okresu po podjęciu uchwały z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11, konsekwentnie i jednolicie podtrzymało zajęte w niej stanowisko (por. np. wyroki z dnia 26 lipca 2012 r., I PK 18/12, nie publ., z dnia 11 lipca 2012 r. II CSK 677/11, nie publ., z dnia 15 marca 2012 r., I CSK 314/11 i z dnia 5 października 2011 r., IV CSK 10/11, OSNC - ZD 2012 r., nr C, poz. 55, oraz uchwały Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2012 r., III CZP 67/12, z dnia 20 grudnia 2012 r., III CZP 93/12, uchwała z dnia 12 grudnia 2013 r. III CZP 74/13, „Biuletyn SN” 2013, nr 12, s. 14), wskazać trzeba ponadto na postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 2013 r., IV CSK 377/11 (nie publ.) i z dnia 22 sierpnia 2013 r., IV CSK 200/13 (nie publ.) odmawiające przyjęcia do rozpoznania skargi kasacyjnej, w której wniosek o przyjęcie jej do rozpoznania uzasadniano istnieniem istotnego zagadnienia prawnego dotyczącego dopuszczalności dochodzenia zadośćuczynienia w razie śmierci osoby bliskiej, jeśli doszło do niej przed wejściem w życie art. 446 § 4 k.c. Sąd Najwyższy stwierdził, że kwestia ta została już jednoznacznie rozstrzygnięta w orzecznictwie Sądu Najwyższego i przestała budzić wątpliwości.

Rzecznik Ubezpieczonych wskazał wiele orzeczeń sądów powszechnych, które - w jego ocenie - kwestionują stanowisko zajęte przez Sąd Najwyższy. Z ich analizy wynika jednak, że w zdecydowanej większości zostały wydane jeszcze przed podjęciem lub tuż po podjęciu przez Sąd Najwyższy uchwały z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11. Teza Rzecznika o utrzymującej się, także po podjęciu przez Sąd Najwyższy powołanych uchwał, wyraźnej rozbieżności w orzecznictwie sądowym w omawianym zakresie nie odpowiada rzeczywistemu stanowi rzeczy. Tezy takiej nie potwierdza także wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 2 listopada 2012 r., I ACa 790/12 (nie publ.), w którym stanowisko zajęte w powołanych uchwałach Sądu Najwyższego zostało zaakceptowane, a przyczyną oddalenia powództwa o zadośćuczynienie za śmierć najbliższego członka rodziny na skutek deliktu, który miał miejsce przed dniem 3 sierpnia 2008 r., wytoczonego przeciwko ubezpieczycielowi sprawcy zdarzenia, było przyjęcia wyłączenia ochrony ubezpieczeniowej w tym zakresie.

Konkludując należy stwierdzić, że co do pierwszego problemu prawnego wyodrębnionego w uzasadnieniu zagadnienia prawnego przedstawionego Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia brak rozbieżności w orzecznictwie, a zatem brak również podstawy do podjęcia uchwały.

Analogicznie przedstawia się sytuacja w odniesieniu do zagadnienia, dotyczącego odpowiedzialności ubezpieczyciela sprawcy wypadku komunikacyjnego za wypłatę zadośćuczynienia osobie najbliższej, na podstawie umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów.

Powstające na tym tle wątpliwości rozstrzygnął Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 7 listopada 2012 r., III CZP 67/12 (OSNC 2013, nr 4, poz. 45), przyjmując, że § 10 ust. 1 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 24 marca 2000 r. w sprawie ogólnych warunków ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów nie wyłącza z zakresu ochrony ubezpieczeniowej zadośćuczynienia za krzywdę osoby, wobec której ubezpieczony ponosił odpowiedzialność na podstawie art. 448 k.c. Punktem wyjścia dla sformułowanej tezy było

zaakceptowanie jednolicie ukształtowanego i utrwalonego w judykaturze Sądu Najwyższego stanowiska, że spowodowanie śmierci osoby bliskiej mogło stanowić naruszenie dobra osobistego członków rodziny zmarłego w postaci szczególnej więzi rodzinnej i uzasadniać przyznanie im zadośćuczynienia na podstawie art. 448 k.c., jeżeli śmierć nastąpiła przed 3 sierpnia 2008 r.

Sąd Najwyższy wskazał, że zasady i granice odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń w ramach ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza lub kierującego pojazdem mechanicznym wyznacza odpowiedzialność ubezpieczonego, co oznacza, że obowiązek ubezpieczonego zapłaty zadośćuczynienia osobom bliskim zmarłego na podstawie art. 448 k.c. zostaje przejęty przez ubezpieczyciela. Uznanie, że w takim przypadku zakres odpowiedzialności ubezpieczyciela nie pokrywa się z zakresem odpowiedzialności ubezpieczonego musiałoby znajdować oparcie w konkretnej podstawie prawnej wyłączającej odpowiedzialność ubezpieczyciela, której rozporządzenie z dnia 24 marca 2000 r. nie zawiera. Nie może jej stanowić § 10, z którego wynika, że ubezpieczyciel jest z tytułu ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej zobowiązany do naprawienia szkody komunikacyjnej polegającej na śmierci, uszkodzeniu ciała lub rozstroju zdrowia (szkody majątkowej i niemajątkowej) oraz szkody w mieniu (majątkowej).

Sąd Najwyższy wskazał przy tym, że zajęte w uchwale stanowisko jest aktualne także na gruncie art. 34 ust. 1 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, który zastąpił mający identyczną treść § 10 rozporządzenia z dnia 24 marca 2000 r. Sąd Najwyższy odniósł się również do identyfikacji dobra osobistego naruszonego w razie śmierci osoby najbliższej wskutek czynu niedozwolonego. Uznał, że tym dobrem jest szczególna emocjonalna więź rodzinna między najbliższymi, a ponieważ dochodzi do naruszenia własnego dobra osobistego osób bliskich zmarłego, to są oni bezpośrednio poszkodowani czynem sprawcy.

Przedstawione stanowisko zaakceptował Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 20 grudnia 2012 r., III CZP 93/12 (OSNC 2013, nr 7-8, poz. 84), dzieląc ocenę o jego aktualności na gruncie art. 34 ust. 1 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Podlegające ochronie dobro osobiste, do którego naruszenia dochodzi w razie śmierci osoby bliskiej, określił jako szczególnie emocjonalną więź rodzinną między najbliższymi.

Podjęcie przez Sąd Najwyższy w pełni zgodnych uchwał z dnia 7 listopada 2012 r., III CZP 67/12 i z dnia 20 grudnia 2012 r., III CZP 93/12, w których jednoznacznie przyjęto, że żadne unormowania nie wyłączały z zakresu ochrony ubezpieczeniowej zadośćuczynienia za krzywdę osoby, wobec której ubezpieczony ponosił odpowiedzialność na podstawie art. 448 k.c., usunęło nasuwające się na tym tle wątpliwości interpretacyjne. Zajęte w nich stanowisko zostało zaakceptowane w orzecznictwie, wskazane zatem przez Rzecznika Ubezpieczonych orzeczenia sądów powszechnych wydane przed podjęciem przez Sąd Najwyższy omawianych uchwał z oczywistych względów nie mogą uzasadniać istnienia rozbieżności w judykaturze.

Podkreślenia wymaga zgodność przyjętego w powołanych uchwałach Sądu Najwyższego kierunku wykładni ze stanowiskiem zajmowanym w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, nakazującym interpretację dyrektyw komunikacyjnych w taki sposób, że obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej wynikającej z ruchu pojazdów mechanicznych musi obejmować zadośćuczynienie za szkody niemajątkowe poniesione przez osoby bliskie poszkodowanych, którzy zmarli w wypadku, o ile zadośćuczynienie to jest przewidziane przez prawo krajowe (wyroki z dnia 24 października 2013 r.: C-22/12 Katarina Haasova przeciwko Rastislav Petrik i C 277/12 Blanka Holingova i Vitalijs Drozdovs przeciwko Baltikums AAS).

W tym stanie rzeczy także w odniesieniu do drugiego problemu objętego zagadnieniem prawnym przedstawionym Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia, nie zachodzi określona w art. 60 ust. 1 ustawy o Sądzie Najwyższym przesłanka uzasadniająca podjęcie uchwały.

Kolejny problem prawny dotyczący określenia kręgu podmiotów uprawnionych do żądania zadośćuczynienia w razie śmierci osoby najbliższej w następstwie deliktu, który miał miejsce przed dniem 3 sierpnia 2008 r., nie został dotychczas wprost rozstrzygnięty w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Sposób jego rozstrzygnięcia nie powinien jednak nasuwać wątpliwości, zważywszy że w takim wypadku podstawą żądania zadośćuczynienia jest art. 448 k.c., z którego wynika, iż roszczenie o zasądzenie zadośćuczynienia przysługuje każdemu, czyje dobro osobiste zostało naruszone. W tej sytuacji kluczowe znaczenie dla wskazania osób uprawnionych do dochodzenia zadośćuczynienia na tej podstawie prawnej ma określenie naruszonego dobra osobistego i rozstrzygnięcie, czy niezbędnym jego składnikiem jest istnienie formalnych więzów rodzinnych. W tej kwestii nie ma rozbieżności w orzecznictwie, nie została ona też wykazana w uzasadnieniu wniosku Rzecznika Ubezpieczonych. W poddanej analizie judykaturze Sądu Najwyższego nie stwierdzono przypadków wystąpienia z tego rodzaju roszczeniem przez inne osoby niż małżonek lub krewni zmarłego.

W dotychczasowym orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych dobro osobiste podlegające ochronie, którego naruszenie uzasadnia żądania zapłaty zadośćuczynienia w razie śmierci osoby bliskiej, ujmowane jest jako więź rodzinna (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10), więź rodzinna, której zerwanie powoduje ból, cierpienie i rodzi poczucie krzywdy (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11), prawo do życia w rodzinie (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2012 r., I CSK 314/11), prawo do życia rodzinnego (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2010 r., IV CSK 307/09), więź emocjonalna łącząca osoby bliskie - jednak z kręgu najbliższych członków rodziny (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2010 r., II CSK 248/10), szczególna więź rodziców z dzieckiem (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2011 r., II CSK 537/10), a także prawo do życia w związku małżeńskim, posiadania ojca i życia w pełnej rodzinie (wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 14 grudnia 2007 r., I ACa 1137/07). Podnoszona w związku z tym przez Rzecznika Ubezpieczonych rozbieżność w określeniu dobra osobistego podlegającego ochronie ma jedynie pozorny charakter i nie spowodowała rozbieżności przy stosowaniu prawa.

W analizowanych sprawach konsekwentnie przyjmowano, że o zadośćuczynienie może występować osoba najbliższa zmarłego, jeżeli ze zmarłym łączyły ją więzi rodzinne i emocjonalne, nie powstała więc wątpliwość co do tego, czy niezbędnym elementem tego dobra osobistego są więzi rodzinne, czy też wystarczające są więzi bliskości.

W konsekwencji, także w tym wypadku, nie zachodzi przewidziana w art. 60 ust. 1 ustawy o Sądzie Najwyższym przesłanka do podjęcia uchwały.

Z tych względów orzeczono, jak w sentencji.

Na oryginale właściwe podpisy

Za zgodność

Kierownik Sekretariatu
Wydziału III Izby Cywilnej
Sądu Najwyższego

Bożena Nowicka
Bożena Nowicka